

Андрій Шаповал

НАУКОВА СПІВПРАЦЯ І.Я. ФРАНКА ТА В.М. ПЕРЕТЦА (ЗА ЕПІСТОЛЯРНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)

У статті на основі аналізу листування українського письменника та літературознавця І.Я. Франка з українським та російським філологом, дослідником давньої української літератури В.М. Перетцем висвітлено багаторічну наукову співпрацю та творчі стосунки між вченими. Відображено їхню діяльність щодо дослідження рукописних пам'яток і вивчення історії української літератури та театру. Розказано про зусилля В.М. Перетца щодо запрошення І.Я. Франка до роботи в Університеті св. Володимира у Києві.

Ключові слова: І.Я. Франко, В.М. Перетц, наукова співпраця, епістолярна спадщина, філологія.

Важливим джерелом дослідження життя, наукової діяльності та творчої праці геніального українського письменника і вченого-енциклопедиста І.Я. Франка та видатного українського філолога, дослідника давньої та середньої української літератури, академіка Петербурзької (з 1914) та Української (з 1919) академії наук В.М. Перетца, а також їхньої наукової співпраці є епістолярна спадщина вчених. Якщо збирання та дослідження листів І.Я. Франка розпочалося ще за життя літератора¹ і сталий інтерес до його епістолярію зберігається й нині², то вивчення епістолярної спадщини В.М. Перетца, який зазнав переслідувань за радянської влади і загинув під час репресій, розпочалося лише після краху тоталітарного режиму³.

Із великої епістолярної спадщини І.Я. Франка збереглися 900 автографів і декілька десятків публікацій. Нині основний масив епістолярної спадщини письменника міститься в його особовому фонді у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка

НАН України (ф. 3). В.М. Перетц належить до кола осіб, з якими активно листувався та підтримував тісні наукові зв'язки І.Я. Франко. Збереглися два його листи до В.М. Перетца від 15 лютого 1903 р. і 3 лютого 1906 р., автографи яких містяться в особовому фонді В.М. Перетца в Російському державному архіві літератури і мистецтва в Москві (ф. 1277). У Відділі ж рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України зберігається 20 листів В.М. Перетца до І.Я. Франка, крайніми датами яких є 25 квітня 1902 р. і 4 грудня 1906 р. Відомості про взаємини науковців можна знайти й у листах В.М. Перетца до інших видатних українських учених, зокрема історика М.С. Грушевського, особовий архівний фонд якого зберігається у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ф. 1235), та мовознавця П.Г. Житецького (документи знаходяться в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ф. І)).

Варто зазначити, що листи І.Я. Франка до В.М. Перетца вперше були опубліковані у першому томі видання «Франко І. Літературна спадщина», який вийшов друком у 1956 р. у Києві⁴, згодом їх було вміщено до 50-го тому багатотомного видання спадщини І.Я. Франка (1986)⁵. Листи В.М. Перетца до І.Я. Франка теж привертати увагу дослідників, зокрема літературознавця Л.Є. Махновця⁶ та історика Л.В. Матвееву⁷, однак вони не стали джерельним підґрунтям спеціального дослідження наукової співпраці вчених.

¹ Коментарі. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Франко І. 1986. К.: Наукова думка. Т. 48: Листи (1874–1885). С. 602–605.

² Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 564 с.; Василюк О.Д. Листування Івана Франка й Агатангела Кримського стосовно перекладу Клоустона. *Східний світ*. 2007. № 2. С. 67–74; Ільків А.В. Роль письменницького епістолярію в українсько-польських літературних взаєминах ХІХ століття: на матеріалах листування І. Франка із Е. Ожешко. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 27. С. 178–180.

³ Василюк О.Д. Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ. *Східний світ*. 2010. № 3. С. 5–9; Шаповал А.І. Епістолярна спадщина академіка В.М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. К., 2016. Вип. 44. С. 668–683.

⁴ Франко І. Літературна спадщина. Т. 1. К.: Вид-во АН УРСР, 1956. С. 481–482; 485.

⁵ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 1986. Т. 50. С. 222–223; 285.

⁶ ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 4665. Арк. 1–3.

⁷ Матвеева Л.В. Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца. *Східний світ*. 2007. № 2. С. 32–44 та ін.

У статті ми ставимо за мету на основі аналізу листування І.Я. Франка і В.М. Перетця дослідити їхню наукову співпрацю. До джерельної бази дослідження, крім листування між вченими, також увійшли листи В.М. Перетця до П.Г. Житецького і М.С. Грушевського, у яких йдеться про наукові стосунки між І.Я. Франком і В.М. Перетцем.

Ініціатором співпраці між вченими був В.М. Перетц. Закінчивши в 1893 р. історико-філологічний факультет Петербурзького університету, він із середини 1890-х рр. активно досліджував питання історії української літератури, багато працював у рукописних збірниках Санкт-Петербурга, Москви та Києва. Особливо його цікавила українська віршова поезія XVI–XVIII ст. та українська драматична література XVII–XVIII ст. Наприкінці 1890-х рр. побачили світ перші праці В.М. Перетця з історії української літератури та театру, котрі не залишились без уваги І.Я. Франка, тоді вже доктора філософії та очільника філологічної секції та етнографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі — НТШ), який відгукнувся на них низкою рецензій.

У 1900 р. В.М. Перетц захистив магістерську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали», у якій розглядалися питання розвитку української та російської віршової та пісенної поезії, їхні історичні зв'язки, а також вплив польської теорії і практики віршування на українське силабічне віршотворення у XVI–XVII ст. Коли цю роботу висунули на Макаріївську премію Петербурзької АН, постало питання про рецензування праці. На думку В.М. Перетця, яку він висловив у листі до П.Г. Житецького від 26 вересня 1900 р., фахово оцінити його працю на той час були в змозі лише П.Г. Житецький та І.Я. Франко⁸. В іншому листі до П.Г. Житецького Володимир Миколайович висловив захоплення тим, що І.Я. Франко опублікував українські вірші початку XVII ст., наголосивши: «Якщо й далі так піде, то ми скоро будемо мати у своєму розпорядженні для початкової історії малоросійської поезії солідний запас даних»⁹.

Природно, що В.М. Перетц прагнув до знайомства з І.Я. Франком, бо їх єднали спільні наукові інтереси, а авторитет його як вченого для молодого дослідника не підлягав ніякому сумніву. Хронологічно першим документом, що поклав початок спілкуванню між вченими, є супровідна записка, написана В.М. Перетцем 25 квітня 1902 р. на власній візитці та надіслана І.Я. Франкові разом з третім томом праці «Історико-літературні дослідження і матеріали», де розглядалися питання переходу від силабічного до тонічного віршотворення в українській та російській поезії XVIII ст. До речі, за цю працю,

яку в 1902 р. В.М. Перетц захистив як докторську дисертацію, Володимира Миколайовича було нагороджено малою Ломоносівською премією Петербурзької АН.

10 січня 1903 р. В.М. Перетц звернувся до І.Я. Франка вже повноцінним листом. Оскільки один із відомих нам листів І.Я. Франка до Володимира Миколайовича (від 15 лютого 1903 р.) є відповіддю на нього, то докладніше зупинимося на змісті їхнього листування. Так, молодий вчений розпочинає лист з вибачень, бо на час його написання ще не знав, як звали Франка по батькові. Зокрема, В.М. Перетц писав: «Вельмишановний д-р Франко! Звертаюся до Вас так, бо не знаю як Вас по батькові. Хоча відчуваю, як незграбне і незручне таке звернення. Перепрощую заздалегідь, що, не будучи знайомим з Вами особисто, наважуюся турбувати Вас»¹⁰. На це Франко відповів, що його «отчество — Яковлевич, але у нас, “не помнящих родства”, і обертання по отчеству не вживається, то й Ви не робіть собі з тим церемонії»¹¹, а далі додав: «Хоча ми особисто не знайомі, але своїми працями Ви знайомі мені добре»¹².

Варто зазначити, що І.Я. Франко опублікував низку рецензій на такі праці В.М. Перетця, як: «Малоруські вірші та пісні в записках XVI–XVIII ст.» (1899), «Історико-літературні дослідження і матеріали» (1900), «Матеріали до історії апокрифа і легенди. I. До історії “Громника”» (1899), «Матеріали до історії апокрифа і легенди. II. До історії “Лунника”» (1901), «Нариси давньої малоруської поезії» (1903), «Повість про трьох королів-вохвів в західноруському списку XV ст.» (1903) та ін.

Відзначаючи в рецензіях, що для праць В.М. Перетця характерні «багатство нового матеріалу», «ясність викладу», «ширина погляду»¹³ тощо, І.Я. Франко звертав увагу й на недоліки молодого автора. Окремі зауваження маститого вченого В.М. Перетц сприймав інколи з певною пересторогою. Так, Володимира Миколайовича неприємно вразило те, що в рецензії на його працю «Малоруські вірші та пісні в записках XVI–XVIII ст.» І.Я. Франко вказав на слабке знання автором української мови¹⁴. Про це В.М. Перетц навіть написав у листі П.Г. Житецькому, з деякою образою зауваживши: «Невже, не бачивши

¹⁰ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1620. Арк. 439.

¹¹ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 1986. Т. 50. С. 222.

¹² Там само.

¹³ Франко І. В.Н. Перетц. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII в. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах* / Франко І. 1982. Т. 33: Літературно-критичні праці (1900–1902). С. 51.

¹⁴ Там само.

⁸ IP НБУВ. Ф. І. Од. зб. 48705. Арк. 2 зв.

⁹ Там само. Од. зб. 48721. Арк. 2.

рукописів, можна, як це робить Франко, так сміливо критикувати... Франко звинувачує мене, що я не знаю "української мови", — і далі Володимир Миколайович робить парадоксальний висновок, — імовірно тому, що я не пишу в галицьких виданнях»¹⁵. В іншому листі, інформуючи про підготовку до друку віднайденого ним збірника українських і польських світських пісень з нотами початку XVIII ст., В.М. Перетц запитував П.Г. Житецького: «Не знаю, невже у Франка підніметься рука на мене за таке відкриття тільки тому, що я не малорос, а просто людина без націон[альної] прикмети?»¹⁶. Але все ж у рецензіях І.Я. Франка на праці В.М. Перетца більше було позитивного, а українською мовою Володимир Миколайович з часом оволодів і чимало праць надрукував в українських наукових журналах.

Не менш принциповими були й рецензії В.М. Перетца на праці І.Я. Франка. Так, у листі від 15 лютого 1903 р. І.Я. Франко, згадуючи про рецензію В.М. Перетца на свою працю «Слово про Лазарево воскресіння. Давньоруська поема на апокрифічні теми», зазначив: «Ви трохи згорда побили мене за моє "Слово о Лазареве воскресенні" — я все ще думаю, що не зовсім справедливо (навіть щодо ритміки)»¹⁷. Однак рецензія спонукала І.Я. Франка до подальшої роботи над пам'яткою. При цьому він вирішив звернутися по допомогу до Володимира Миколайовича, написавши йому: «Мені було б дуже цікаво дістати копію якогось старшого, повнішого тексту від тих, якими користався я. Ви, я чув, лагодите спеціальну працю про те "Слово"? Можна б у Вас просити такої копії, коли Ваша праця не швидко буде готова? Я хотів би колись при нагоді ще раз вернути до того "Слова"»¹⁸.

Однак повернемося до листа В.М. Перетца від 10 січня 1903 р., в якому, подякувавши І.Я. Франкові за уважне ставлення до його досліджень, він звернувся до Івана Яковича з проханням обмінюватися власними науковими працями. Зокрема, В.М. Перетца цікавили розвідки І.Я. Франка «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди» та «Козак Плахта. Українська народна пісня, друкована в польській брошурі 1625 р.», зі свого боку він запропонував надіслати до Львова свою працю «Пам'ятки руської драми епохи Петра Великого»¹⁹. Іван Якович відповів згодою, а, крім замовлених В.М. Перетцем праць, висловив

бажання при потребі надіслати третій том підготовленої ним збірки «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Апокрифи новозавітні» та «Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку», які склали п'ятий том збірника історично-філологічної секції НТШ, який вийшов друком за загальною редакцією І.Я. Франка²⁰.

Тема обміну науковими працями домінує в кількох наступних листах В.М. Перетца, написаних взимку та навесні 1903 р. З них дізнаємося, що аналогічний обмін працями відбувався також між В.М. Перетцем та українським етнографом і літературознавцем, вченим секретарем НТШ В.М. Гнатюком. Коли бандеролі з книгами затримувались, В.М. Перетц, хвилюючись, аби вони не потрапили до небажаних осіб, нагадував І.Я. Франкові про необхідність остерегатися цензури. «Боюсь тільки, що Ви забули спосіб надсилання книг із Галиції, — писав він Івану Яковичу в листі від 7 лютого 1903 р., — і адресували прямо на моє ім'я: повторюю — необхідно адресувати в Слов'янський відділ Імп[ераторської] академії наук, інакше цензура не пропустить, бо "фонетика" навіть у вчених працях — справа заборонена у нас»²¹. В іншому листі В.М. Перетц пояснював: «Пишу це тому, щоб уникнути непорозумінь, бо, знаєте самі, — ми живемо в таких тенетах цензурних та інших, що важко дихнути без особливого на те дозволу»²².

Отже, тема обміну науковою літературою була однією з провідних у листуванні між вченими. Вона присутня й у другому листі І.Я. Франка, який був написаний 3 лютого 1906 р. В ньому Іван Якович просить В.М. Перетца надіслати примірник праці «Ляльковий театр на Русі. Історичний нарис», що побачила світ ще в 1895 р., але тривалий час І.Я. Франкові була невідома²³. В.М. Перетцу довелося докласти чимало зусиль, аби відшукати свою давню розвідку, яка була потрібна Івану Яковичу для роботи. У листі від 21 березня 1906 р. Володимир Миколайович писав: «Вельми перепрошую, що тільки зараз, можливо — коли вже минула потреба, — надсилаю Вам свою статтю про Ляльковий театр. Вона в мене в єдиному примірнику і, як бачите, — переплетена разом з іншими моїми юнацькими працями. Мені ледве вдалося роздобути цю книгу: мій колега віддав її студенту, а відносно охайності — ми, росіяни, особливо не відзначаємося»²⁴. Згодом про цю працю В.М. Перетца, в якій вперше зверталася увага на матеріальний бік вистав

²⁰ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 1986. Т. 50. С. 222.

²¹ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1620. Арк. 461.

²² Там само. Арк. 472.

²³ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 1986. Т. 50. С. 285.

²⁴ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1633. Арк. 339.

¹⁵ IP НБУВ. Ф. І. Од. зб. 48705. Арк. 1–1 зв.

¹⁶ Там само. Од. зб. 48706. Арк. 1 зв.

¹⁷ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 1986. Т. 50. С. 222.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1620. Арк. 439–440.

(ляльки, вертепні коробки, сценічні ефекти тощо), І.Я. Франко неодноразово згадував у своїх дослідженнях, зокрема у праці «До історії українського вертепу XVIII в.».

Цікаво, що натхнений працею І.Я. Франка В.М. Перетц вирішив і сам повернутися до дослідження історії вертепу в Україні. Про це він написав І.Я. Франкові в листі від 9 листопада 1906 р.²⁵, а в 1908 р. Володимир Миколайович опублікував у «Записках НТШ» дослідження «До історії вертепної драми. Замітки і матеріали», у якому, не погодившись з думкою про безроздільний польський вплив на український театр і концепцією Каменяра про східний вплив на український вертеп, виступив за необхідність вивчення місцевих традицій. Досліджуючи український іконографічний матеріал і порівнюючи зображення із західноєвропейськими зразками, він дійшов висновку, що вертеп з'явився в Україні не раніше початку XVII ст.²⁶

Варто додати, що І.Я. Франко та В.М. Перетц не тільки обмінювалися своїми працями, але й при нагоді надсилали один одному книги інших дослідників та повідомляли про віднайдені рукописні збірники та стародруки. Так, В.М. Перетц надіслав до Львова, на прохання І.Я. Франка, працю В. Сахарова «Есхатологічні твори і сказання в давньоруській писемності та вплив їх на народні духовні вірші», що вийшла в Тулі ще в 1879 р.²⁷ З листів дізнаємося, що В.М. Перетц не тільки сам відшукував у книгозбірнях Петербурга і Києва необхідні І.Я. Франкові рукописи та стародруки й за потреби робив з них витяги, але й залучав до цієї роботи своїх студентів. Зокрема, пошуком для Каменяра «Аноологіону», виданого в Києві у 1636 р., займався С.І. Маслов, в майбутньому видатний український літературознавець, член-кореспондент АН УРСР. Інколи В.М. Перетц надсилав І.Я. Франкові бандеролі з книгами, дібраними на його власний розсуд. Якщо з якоїсь причини окремі книги не підходили Івану Яковичу, він просив передали їх до бібліотек Львівського університету та НТШ²⁸.

Отримавши від І.Я. Франка працю «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди», в якій, крім іншого, розглядалися нові дослідження про св. Олексія, В.М. Перетц звернувся до львівського колеги з проханням надіслати відомості про ці розвідки, а також

²⁵ Там само. Арк. 373.

²⁶ Коржова А. До наукової біографії В.М. Перетца, історика театру. *Мистецтвознавство України*: зб. наук. пр. / Ін-т проблем сучасн. мистец. НАМ України. К.: Фенікс, 2016. Вип. 16. С. 42.

²⁷ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1633. Арк. 335.

²⁸ Там само. Арк. 337.

нагадав І.Я. Франкові, що той обіцяв зробити копії житія св. Олексія із давніх українських рукописів, невідомих Володимиру Миколайовичу²⁹. В.М. Перетц також просив І.Я. Франка надіслати йому праці М.П. Драгоманова та дослідження К.Й. Студинського «Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і початку XVII в.», які вийшли друком у Львові, а також нові випуски «Записок НТШ»³⁰.

У 1903 р. В.М. Перетца за конкурсом було обрано екстраординарним професором, а у 1906 р. затверджено ординарним професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира у Києві. Крім того, з вересня 1905 р. і до свого від'їзду з Києва у 1914 р. він був секретарем історико-філологічного факультету університету. В листах до І.Я. Франка Володимир Миколайович ділився своїми враженнями про роботу в Університеті св. Володимира у Києві, розповідав про стосунки, що склалися між професорами університету, їхнє ставлення та ставлення студентів до викладання в Університеті св. Володимира історії української літератури.

У листі від 4 листопада 1904 р. В.М. Перетц писав І.Я. Франкові, що веде війну з «гадами, які засіли в Київському храмі науки»³¹. Оскільки до 1905 р. викладати в університетах Російської імперії українознавчі дисципліни було заборонено, В.М. Перетц під егідою Історичного товариства імені Нестора-літописця, яке орендувало в університеті приміщення, читав публічний курс «Початковий і середній періоди малоруської літератури (до І.П. Котляревського)», і за свої лекції з історії української літератури йому, як читаємо в листі до І.Я. Франка, доводилося потерпати від київських «охоронців» імперської ідеології в Росії. Засмучувало В.М. Перетца й байдуже ставлення українців до власної історії та культури. З цього приводу він наводив І.Я. Франкові прикру статистику: «Чи знаєте, скільки в Києві при 350 тис. мешканців і за ціни 1,5–2 р. за курс набралось в мене слухачів української літератури? Всього 70–75, при цьому третина безкоштовних. Ось Вам Київ — мати міст руських»³².

Революційні події 1905 р. ситуацію в університетах України не покращили, а, за спостереженнями В.М. Перетца, ще й погіршили. У листі до І.Я. Франка від 17 жовтня 1906 р. він констатував: «В Університеті — чорна реакція; навіть ті, хто примикав півроку тому до лівого крила в Раді — зараз відхрещуються від лівих переконань... Нас залишилося на 80 осіб — всього 7, тобто менше

²⁹ Там само. Арк. 351.

³⁰ Там само. Арк. 355–356.

³¹ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1620. Арк. 573.

³² Там само. Арк. 626.

ніж 10 %... Якби Ви знали, як сумно і яка непроглядна темрява панує навколо»³³. Щодо настроїв студентів Володимир Миколайович висловив свої думки в листі від 4 грудня 1906 р.: «Що стосується нашої молоді... вона дійсно дика і неосвічена та вважає, що всяка наука, яка здається їй “сухою” і малоцікавою, — не є вже наукою... українська молодь в Росії зовсім відбилася від рідної — та, мабуть, і від усякої науки!»³⁴.

Після переїзду В.М. Перетца до Києва співпраця між ним та І.Я. Франком значно поширилася. Отримавши зі Львова науковий збірник, присвячений 10-літтю наукової діяльності М.С. Грушевського, В.М. Перетц у листі від 21 березня 1906 р. запрошував Івана Яковича взяти участь у ювілейному збірнику з нагоди 50-річчя наукової діяльності В.Б. Антоновича, зазначивши: «Адже Антонович — не тільки найстаріший, але й єдиний представник української історичної науки, який створив ряд учнів, з яких одного і Ви вшанували недавно»³⁵. Дізнавшись від ініціативної групи видання, до якої входили М.В. Довнар-Запольський, М.П. Василенко, В.І. Щербина, що до збірника не надіслано жодної статті з Галичини, він, за дорученням киян, просив І.Я. Франка посприяти участі в збірнику українських учених зі Львова.

У декількох листах до І.Я. Франка Володимир Миколайович пише про свої мрії побувати у Львові. Вчений мав намір дослідити рукописні поетичні збірники та твори польських поетів, які містилися у бібліотеках міста. В одному з листів В.М. Перетц звертається до Івана Яковича з проханням з'ясувати, чи надсилає бібліотека імені Оссолінських рукописи, які зберігаються в її фондах, до інших наукових установ, адже він мав бажання виписати деякі з них до бібліотеки Університету св. Володимира у Києві³⁶. В.М. Перетцу вдалося відвідати Львів улітку 1906 р., коли він повертався в Україну після лікування в Лозанні, а також під час наукового відрядження влітку 1907 р. Тоді він мав змогу попрацювати в бібліотеках Львівського університету, НТШ, імені Оссолінських і Народного Дому.

Одним із бажань В.М. Перетца під час його візиту до Львова було особисто познайомитися з І.Я. Франком. У листі до М.С. Грушевського від 13 липня 1906 р. Володимир Миколайович, запитуючи, чи є І.Я. Франко у Львові, пише про те, що дуже хотів би «познайомитися з цією чудовою людиною»³⁷. Напевне, зустрітися

з І.Я. Франком улітку 1906 р. В.М. Перетцу не вдалося, бо у листі до П.Г. Житецького від 11 липня 1906 р. він шкодував, що не побачить у Львові ані Франка, ані Грушевського, які після 20 липня мали виїхати з міста³⁸. Зустріч, імовірно, відбулася влітку наступного року, адже, звітуючи в «Університетських вістях» про свою наукову поїздку до Львова в 1907 р., В.М. Перетц, крім іншого, висловив подяку М.С. Грушевському та І.Я. Франкові за цінні поради та сприяння у дослідженні фондів львівських бібліотек³⁹.

Виступаючи в 1906 р. з проектом відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, В.М. Перетц сподівався, що в Університеті св. Володимира у Києві буде створена кафедра української мови і діалектології, яку, на думку Володимира Миколайовича, мав очолити І.Я. Франко. 22 червня 1906 р. він писав І.Я. Франкові: «Моя мрія: якби ця кафедра сформувалася, та перетягнути Вас із Львова, що не дивлячись на чорносотенні звичаї в університеті та поза ним — все ж у нас із-за одних тільки політичних поглядів солідного вченого нині не ризикнуть провалити і не затвердити, якщо представить факультет. Але це — мрії»⁴⁰.

Незважаючи на утопічність цієї ідеї, В.М. Перетц докладав чимало зусиль, щоб вона стала реальністю. Він розробив детальний план перевезення І.Я. Франка до Києва та робив конкретні кроки до його реалізації. Про свій план він інформував Івана Яковича в листі від 28 жовтня 1906 р.: «У мене є план, про який я хочу повідомити Вам. Наші студенти і частина української інтелігенції мріють про українські кафедри в Університетах. Але починають вони з кінця — з петиції про закон. Однак закон, як відомо, лише закріплює, нормує явища життя... Думаю, що в питанні про українські кафедри [варто] почати з того, щоб висунути зразу людей з іменем, які зможуть завоювати повагу до українських вчених... Таким українським вченим, який за правом і юридичним, і моральним має бути першим кандидатом на кафедру, є Ви. Я на днях дізнався про те, що Харківський університет надав Вам ступінь доктора, і щиро вітаю Вас. У Києві я старанно пропагую думку щодо запрошення Вас до Університету. Але брати на проблематичний дохід — не можна із сім'єю; тому я взяв на себе сміливість просунути ідею, аби щиро віддані українській ідеї люди забезпечили кандидату на кафедру мінімум до 2000 р. у рік (до заснування

³³ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1633. Арк. 358.

³⁴ Там само. Арк. 376–378.

³⁵ Там само. Арк. 340–342.

³⁶ Там само. Од. зб. 1620. Арк. 571–572.

³⁷ ЦДІАК України. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 24 зв.

³⁸ ІР НБУВ. Ф. І. Од. зб. 48732. Арк. 1 зв.

³⁹ Перетц В.Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 г. *Университетские известия*. 1907. № 12. С. 22.

⁴⁰ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ф. 3. Од. зб. 1633. Арк. 345.

особливої кафедри) незалежно від університетської винагороди. Чи знайдуться гроші у наших багатіїв — сказати важко. Думаю, що Ви вибачите, якщо я легковажно склав цей план: мною керувало лише глибоке ставлення до Вас і повага до Вашої вченої геніальності»⁴¹.

Проте чуда не сталося. Вже 9 листопада 1906 р. В.М. Перетц вибачився перед І.Я. Франком, зауваживши: «Перепрошую, що Київ обманув Ваші очікування»⁴². Можна висловити припущення, що історія із запрошенням І.Я. Франка до Києва, яка зазнала фіаско, стала однією з причин, що поклала край листуванню між ним і В.М. Перетцем. Однак Володимир Миколайович завжди з великою шаную ставився до І.Я. Франка. У листі до М.С. Грушевського він зізнався, що заздрить витривалості І.Я. Франка та схиляється перед його стоїцизмом⁴³. А коли працю І.Я. Франка «Студії над українськими народними піснями» було висунуто на академічну премію імені Котляревського, саме В.М. Перетц написав на неї позитивну рецензію. Та премію видатному українському вченому і письменнику Івану Яковичу Франку було присуджено вже після його смерті.

Отже, цінним джерелом дослідження наукової діяльності та співпраці українських вчених

та організаторів національного наукового життя на початку ХХ ст. І.Я. Франка та В.М. Перетца є їхнє листування, що зберігається в архівосховищах України та Росії, зокрема: у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України та в Російському державному архіві літератури і мистецтва. Аналіз епістолярних документів засвідчує широку наукову співпрацю І.Я. Франка та В.М. Перетца, що ґрунтувалася на спільності наукових інтересів учених у сфері дослідження історії української літератури і театру. Як видно з листів, вчені обговорювали творчі плани, обмінювалися підготовленими працями, писали на них рецензії, які спонукали їх до подальших ретельних студій, відшукували та надсилали необхідні для роботи матеріали і літературу, надавали один одному консультації та залучали до окремих наукових і науково-організаційних проєктів.

У листах відображена активна позиція В.М. Перетца, спрямована на викладання в університетах українознавчих дисциплін, його ініціатива щодо створення в Університеті св. Володимира у Києві кафедри української мови і діалектології на чолі з І.Я. Франком. На переконання В.М. Перетца, науковий та моральний авторитет останнього серед українських учених був беззаперечним, а його діяльність в Університеті св. Володимира у Києві сприяла б розвитку української науки та освіти.

⁴¹ Там само. Арк. 360–362.

⁴² Там само. Арк. 372.

⁴³ ЦДДАК України. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 687. Арк. 36.

REFERENCES

1. Vasyliuk, O. D. (2007). Lystuvannia Ivana Franka i Ahatanhela Krymskoho stosovno perekladu Kloustone [Ivan Franko and Agatangel Krymsky's Correspondence Concerning Klouston's Translation]. In *Skhidnyi svit*, 2, 67–74 [in Ukrainian].
2. Vasyliuk, O. D. (2010). Lysty V. Perettsa do A. Krymskoho u fondakh Instytutu rukopysu NBUV [Volodymyr Peretts Letters to Agathangel Krymskyi in Funds of Institute of Manuscript of the VNLU]. *Skhidnyi svit*, 3, 5–9 [in Ukrainian].
3. Fond 3, Unit 1620. The Department of Manuscripts and Textual Studies of Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine [in Russian].
4. Fond 3, Unit 1633. Manuscripts and Textual Studies of Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine [in Russian].
5. Ilkiv, A. V. (2012). Rol pysmennytskoho epistoliaruu v ukrainsko-polskykh literaturnykh vzaiemynakh XIX stolittia: na materialakh lystuvannia I. Franka iz E. Ozheshko [Role of Epistolary Literature in the Ukrainian-Polish Literary Relations in 19 century: on materials of correspondence between I. Franko and Ye. Ozheshko]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriiia «Filolohichna», 27, 178–180 [in Ukrainian].
6. Fond 33, Unit 4665, Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine [in Russian].
7. Fond 1, Unit 48705. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine [in Russian].
8. Fond 1, Unit 48706. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine [in Russian].
9. Fond 1, Unit 48721. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine [in Russian].
10. Fond 1, Unit 4732. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine [in Russian].
11. Komentari [Comments]. (1986). *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh, I. Franko*, Vol. 48: Letters (1874–1885), 602–605 [in Ukrainian].
12. Korzhova, A. (2016). Do naukovoï biohrafii V. M. Perettsa, istoryka teatru [To the Scientific Biography of V. M. Peretts, Theatre Historian]. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats*, 16, 38–56 [in Ukrainian].

13. Vakarchuk, I., Isaievych, Ya. (2006). Lystuvannia Ivana Franka ta Mykhaila Drahomanova [Ivan Franko and Mikhailo Dragomanov's Correspondence] [in Ukrainian].
14. Matvieieva, L. V. (2007). Dolia vydatnoho slavista-ukrainoznavtsia Volodymyra Perettsa [Fate of the Outstanding Slavist-Ukraine Studies Scientist Volodymyr Peretts]. Kyiv, *Schdnyi svit*, 2, 32–44 [in Ukrainian].
15. Franko, I. (1956). Literaturna spadshchyna [Literary Heritage]. Vol. 1, 481–482, 485. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSSR [in Ukrainian].
16. Peretts, V. N. (1907). Otchet o zaniatiiakh vo vremia zagranichnoi komandirovki v letneie vakatsionnoie vremia 1907 g. [The Report on Occupations during the Foreign Business Trip in Summer Vacation Period of 1907]. *Universitetskie izvestiia*, 12, 1–22 [in Russian].
17. Franko, I. (1982). V. N. Peretts. Malorusskie virshi i pesni v zapisiakh XVI–XVIII v. [The Malo-Russian Verses and Songs in Records of the 16–18 centuries]. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh*, Vol. 33: Scientific and Critical Works (1900–1902), 51–56 [in Ukrainian].
18. Franko, I. (1986). *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh*. Vol. 50: Letters (1895–1916), 222–223, 285 [in Ukrainian].
19. Fond 1235, Description 1, Unit 687. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
20. Shapoval, A. I. (2016). Epistoliarna spadshchyna akademika V. M. Perettsa u fondakh Instytutu arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Epistolary Heritage in the Collections of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv, *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 44, 668–683 [in Ukrainian].

Andrii Shapoval

**SCIENTIFIC COOPERATION BETWEEN I. YA. FRANKO AND V. M. PERETTS
(BASED ON EPISTOLARY SOURCES)**

Important source of a research of scientific activity and cooperation between outstanding Ukrainian scientists and organizers of national scientific life at the beginning of the 20th century, I. Ya. Franko and V. M. Peretts is their correspondence. The epistolary heritage of scientists is stored in the archives of Ukraine and Russia. I. Ya. Franko and V. M. Peretts's correspondence which is stored in Department of manuscripts and textual studies of Shevchenko Institute of literature of the NAS of Ukraine and in the Russian state archive of literature and art became a source of article. The article studies, in addition to correspondence between scientists, V. M. Peretts' letters to P. H. Zhytetskiy and M. S. Hrushevskiy, which refers to the scientific relationship between I. Ya. Franko and V. M. Peretts. Long-term scientific cooperation and the creative relations between the ingenious Ukrainian writer, the literary critic and the specialist in drama study I. Ya. Franko and the Ukrainian and Russian philologist, the researcher of ancient Ukrainian literature V. M. Peretts are covered in article on the basis of the analysis of epistolary documents. Their activities in research on manuscripts and studies on history of the Ukrainian literature and theatre are represented in the article. The mutual respect and appreciation of scientific achievements of each other are the cornerstone of broad scientific cooperation of scientists. The article pays attention to an active position of V. M. Peretts concerning establishment departments on study Ukrainian history, literature, language, ethnography and the right at the universities of Ukraine. The scientist's initiative of establishment the department of Ukrainian and dialectology at the St. Volodymyr University in Kyiv is displayed. The head of the department V. M. Peretts found out that I. Ya. Franko's activity in Kyiv could contribute to the development of the Ukrainian science and education.

Key words: I. Ya. Franko, V. M. Peretts, scientific cooperation, epistolary heritage, philology.

Дата надходження статті до редакції: 08.10.2018.